

ТАЛАБАЛАРДА УСТОЗ-ШОГИРД АНЪАНАЛАРИНИ КЛАСТЕР УСУЛИДА ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

Лухманов Д.Б.

*Чирчиқ давлат педагогика институти "Технологик таълим"
кафедраси катта ўқитувчиси*

Таянч сўзлар: компетентлик, касбий компетентлик, тарикат, тасаввуф, устоз шогирд анъаналари.

Ключевые слова: компетенция, профессиональная компетенция, мистический путь, суфизм, традиции наставник-ученик.

Key words: competence, professional competence, mystical way, Sufism, mentor – pupil tradition.

РЕЗЮМЕ:

Мақолада илмий мерос орқали устоз-шогирд анъаналарини бўлажак технологик таълим йўналиши талабаларида кластер усулида такомиллаштириш баён этилган.

РЕЗЮМЕ:

В статье описывается совершенствование традиций наставник-ученик методом кластера для будущих студентов технологического образования с помощью научного наследия.

SUMMARY:

The article describes the improvement of mentor-student traditions by the cluster method for future students of technology education using the scientific heritage.

“Ўзбекистонни ривожланган мамлакатга айлантиришни мақсад қилиб қўйган эканмиз, бунга фақат жадал ислохотлар, илм-маърифат ва инновация билан эриша оламиз. Бунинг учун, авваломбор, ташаббускор ислохотчи бўлиб майдонга чиқадиган, стратегик фикр юритадиган, билимли ва малакали янги авлод кадрларини тарбиялаши миз зарур. Шунинг учун ҳам боғядан бошлаб олий ўқув юртигача таълимнинг барча бўғинларини ислох қилишни бошладик.” (1)

Таълим соҳасидаги кластерлар фан, таълим ва иқтисодиёт орасида узвий боғлиқлик интеллектуал салоҳият ҳамда технологик потенциални оширишга олиб келади. Инновацион кластерлар мактабгача таълим, ўрта таълим, касб-хунар ва олий таълим интеграцияси орқали амалга ошади ва тўғри йўлга қўйилганда жуда яхши натижаларга олиб келади.

Кластер тизимини ривожлантиришда фақатгина чет эл тажрибасидангина эмас балки ўзимизнинг миллий кадриятлар, асрдан-асрга ўтиб бизгача етиб келаётган миллий кадриятларимиз, жумладан устоз-шогирд анъаналарини такомиллаштириш орқали эришишимиз лозимдир.

Юртимиз қадимдан илму маърифат маркази, буюк алломалар, фозилу-фузалолар юрти бўлган. Буюк цивилизация ўчоғи бўлган малакати-миз дунё илм-фани ва тараққиётига улкан ҳисса қўшган мутафаккирлар, олиму авлиёларни етиштирган заминдир. Ушбу муборак заминдан шунча алломалар етишиб чиқиши бежиз эмас. Зеро бунинг пойдевори бўлиб улуғ бобокалон -ларимизнинг диний ва дунёвий билимларни бир-биридан ажратмаган ҳолда ўрганганлиги ва ушбу билимларни эгаллашда устоз-шогирд анъаналари ғоят кучли ривож топганидир.

“Устоз” сўзининг маъноси йўл-йўриқ кўрсатувчи, тарбияловчи, ўқитувчи, муаллимдир. Устоз номига лойиқ бўлиш, шогирдларига тўғри йўл-йўриқ кўрсатиш, уларни тарбиялаб ўз билимлари ва тажрибаларини етказиш жуда катта маъсулиятни талаб қилади. Ҳар қандай касб эгаси ҳам устозсиз шакллана олмайди.

Диний ва дунёвий билимларни эгаллашда аждодларимиз томонидан устозга буюк ҳурмат кўрсатиш “устоз-отангдан улуғ” сўзлари замирида ўз аксини топгандир. Халқимиз маънавиятида илм бергувчи инсонга ҳурмат, уни ҳаётга келишига сабабчи отасидан ҳам устозни юқори қўймоқ, устоз-шогирд анъаналарини асрлар оша ҳозирги кунгача етиб келишига сабабдир. Талабаларда устоз-шогирд анъаналарини ривожлантиришда Нақшбандия тариқати меросидан фойдаланиш, ушбу борада тариқатда пир ва мурид яъни устоз-шогирд муносабатларидан ҳар қанча ўрناق олса арзийди. Устоз-шогирд муносабатлари ҳақида Нақшбанд ҳазратлари “Бу йўлга пирсиз кириш асло мумкин эмас. Амалларга пирсиз киришиш ёш боланинг қўлига “Чакмоқ тош” бериш билан баробар”, [4] дея айтган сўзлари ҳам устоз-шогирд анъаналарини давом эттиришда Нақшбандия тариқати меросидан фойдаланиш замон талаби эканлигини кўрсатмоқда.

Бугунги кун талабасининг ўз касбий фаолиятидан келиб чиқиб билим олиши учун ҳозирги кунда давлатимиз томондан барча шароитлар яратилмоқда. Талабалар малакали профессор-ўқитувчилардан таълим олиш билан бирга интернет орқали ўзларига керак бўлган маълумотларни олиб ўз билим ва кўникмаларини оширмоқдалар. Лекин талабаларга ва айниқса технологик таълими йўналиши талабаларининг касбий компетентликка эга бўлишида устознинг ўрни бекиёсдир. Бежизга бизда “устоз кўрмаган шогирд ҳар мақомга йўрғалар”- дейилмаган. Агар устоз ўз билим ва

тажрибасини ўзидан кейин шогирдларига қолдирмаса у қанчалик буюк билим эгаси бўлмасин, унинг умри бесамар ўтган бўлади. Шогирдлари қанча кўп бўлса, улар қанча кўп муваффақиятларга эришсалар бу устознинг нуфузини янада оширади. Устоз-шогирдига фақатгина билим ёки ҳунар эмас, балки маънавиятини бойитиш, ўз намунаси орқали унга ибрат мактаби бўлиши лозимдир. Талабаларда касбий компетентликни тарбиялаш, уларни ижод қилишга ундаш, изланиш ва мукамалликка эришишда устоз-шогирд анъаналарини ҳозирги кунга татбиқ этишимиз лозимдир, лекин ушбу анъаналарни буюк алломаларимиз бой меросидан фойдаланган ҳолда бажаришимиз кераклиги, ҳозирги куннинг энг долзарб муаммоларидан биридир. Бунинг учун ушбу алломаларимиз ҳаётини ўрганишимиз, жумладан буюк бобокалонимиз Баҳоуддин Нақшбанд ва Нақшбандия тариқати давомчилари бўлмиш Хожа Аҳрор Валий ва Махдуми Аъзам каби пирларимизнинг бой маънавий меросини талабаларга етказиш орқали уларда касбий компетентликни ошириш мумкин. Тасаввуф таълимотининг маънавий-маърифий, таълимий, ахлоқий ва тарбиявий ўрни бекиёсдир.

Нақшбандия таълимотини фалсафий томондан ўрганиш, унда устоз-шогирд орасидаги муносабатлар Г.Наврўзованинг “Нақшбандия тасаввуфий таълимоти ва баркамол инсон тарбияси” мавзусидаги докторлик диссертацияси [7] ва монографияда алоҳида ўрганилган. Шунингдек К.Қиличеванинг “Олий таълим тизимида тасаввуф таълимоти воситасида талабалар маънавиятини шакллантириши “ мавзусидаги докторлик диссертацияси [6] тасаввуф таълимоти, жумладан, Нақшбандия тариқати намояндалари: Баҳоуддин Нақшбанд, Шайх Хованд Тохур, Хожа Аҳрор Валийларнинг мероси воситасида талабалар маънавиятини шакллантиришнинг педагогик томонлари умумий тарзда тадқиқ қилинган.

Баҳоуддин Нақшбанд бутун умри давомида илм ўрганиш, жаҳлдан узоқ туришни насихат қилганлар. У киши Пайғамбарнинг “Қайерда бўлманг, илм талабидан узоқлашманг ва агар обу оташ ичра ғарқ бўлсангиз ҳам, ғаввос бўлиб кечиб ўтинглар ва илм ўрганинглар” -деган ҳадисини доимо уқтирганлар. Нақшбанднинг барча муридлари (шогирдлари) бирор бир касб эгаси бўлганлар. Уларга қўйилган асосий шарт бирор бир касб ортидан ҳалол луқма ейиш бўлган. Камтаринлик улуғланиб, ман-манлик, керилиш нуқсон ҳисобланган. Шу жиҳатлари учун ҳам Нақшбандия тариқати ўз вақтида катта обрўга эга бўлган. Барча ўғитлар энг аввало инсонда яхши фазилатларни тарбиялаш, маънавий комилликка эришиш, ахлоқ ва исломий иймон мустаҳкамлигини таъминлашга қаратилгандир.

Зеро иймони мустаҳкам инсонгина комил инсон даражасига етиши мумкин. Тасаввуф илми ҳақида талабалар жуда юзаки билимга эгадир. Ҳатто талабаларнинг кўпчилиги тасаввуф ва тариқат сўзлари маъносини ҳам тушунмайдилар. Ҳолбуки тасаввуф илми барча мусулмон давлатларида жуда катта обрў ва ҳурматга сазовордир. Нақшбандия тариқати меросини ўрганиш орқали биз талабаларда устознинг қандай ҳислатларга эга бўлиши ва шогирднинг устозга нисбатан қандай эҳтиромда бўлиши лозимлигини етказишимиз лозимдир. Энг аввало инсон бўлиш илмини устоздан ўрганмоқ керакдир. Нақшбанд Ҳазратлари айтар эдилар: ”Шамга ўхшагин, токи ҳаммага равшанлик бағишла, ўзинг қоронғуда бўл”. Ушбу сўзлар замирида буюк инсоннинг нақадар ҳокисор ва камтар, камсуқум бўлганликларини кўрамиз ва ушбу ҳислатларни ўз шогирдларида ҳам улғайтирганлар. Шунингдек устозининг ҳар бир сўзини қонун деб билмоқ, устозга чуқур ҳурмат кўрсатмоқ, шогирднинг келажақда комил инсон даражасига олиб келади. Шу билан бирга устоз ҳам устоз деган номга лойиқ бўлмоғи лозимдир. Хожа Баҳоуддин Нақшбанднинг шогирди ва куёви бўлмиш Саййид Амир Кулол: ”Бирор киши сизлардан мазҳабга доир савол сўраса-ю, жавоб беролмасангиз, бундан хунуқроқ иш бўлмайди” деганлар. Ушбу сўзлар ҳозирги кунда ҳам ҳам ўз долзарблигини йўқотмаган. Зеро устоз ўз соҳасини билмас экан, унинг шогирдлари олдида ҳам ҳеч қандай обрўси бўлмайди.

Буни ҳозир ҳам устозлар талабаларга такрор ва такрор уқтиришлари лозимдир. Илм олиш ва ўз касбининг етук мутахассиси бўлиш учун талабалар тинмай ўз устида ишлаши, устозлар насихатларига қулоқ тутиши лозимлиги бу барча даврлар учун исбот талаб қилмайдиган ҳақиқатлардир. Аждодларимиз қадим замонларда илм олиш ҳозирги кундагидек осон бўлмаган даврларда ҳам, билим олишга ҳаракат қилганлар, ўзларини илмга бағишлаганлар. Буюк инсонларни етиштирган она заминимизда ҳар бир буюк инсон ортида уни илмга чорлаган, илм хунар ўргатган усто зи туради.

Ота ўз ўғлини устозга шогирдликка бераркан, “эти сизники, суяги бизники” дея лутф қилган. Бу билан устозга ўғлининг келажақ тақдирини бус-бутун ишониб топшираётганини билдирган. Устоз ҳам шогирди тақдирига ўзини маъсул деб билиб, бор иқтидору хунарини унга юқтиришга уринган. Оилавий муҳитда етарлича талабчанлик кўрмаган болани қатъий тартиб-қоидага кўниктирган.[5]

Ҳозирги кунда устознинг нуфузини ва жамиятдаги ўрнини ошириш борасида жуда катта ишлар амалга оширилмоқда. Устознинг обрўсини

оширишни албатта бўлгуси педагоглارни тарбиялашдан бошлашимиз керакдир. Талаба устозни кадрлашни ҳам, ўзини устозликка тайёрлашни ҳам ўрганмоғи лозимдир. Устоз деган шарафли номга лойиқ бўлмоғи даркордир. Бунда албатта диний кадриятлар, аждодларимиз меросидан фойдаланиш лозимдир.

Ривоятда ёзилишича бадавлат оила фарзанди бўлган Алоуддин Аттор Баҳоуддин Нақшбандга шогирд бўлишни истаган. Нақшбанд ҳазратлари ҳўкиз ишкамбасининг ичини ташқарига ўгириб, бошига кўйиб келишини буюрганда Аттор бозордагиларнинг маломатига эътибор бермай, устозининг амрини бажо келтирган. Устозга ҳурмат шу даражада юқори бўлганлиги ҳар қанча таҳсинга лойиқдир.

Нақшбандия тариқатининг энг муҳим асосларидан бири шуҳратдан қочишдир. Баҳоуддин Нақшбанд ва у зотнинг шогирдлари “хилватда шуҳрат бор, шуҳратда офат” яъни хилват дар анжуман қоидасига амал қилганлар. Улар хилватдан қочганлар ва халқ орасида бўлишни истаганлар. Абдуҳолиқ Ғиждувоний “хилват эшигини ёп, суҳбат эшигини оч”-деганлар.[7] Нақшбандия тариқатида пир ва мурид орасида маънавий орифона суҳбатга катта эътибор қаратилгандир. Нақшбандия таълимотига кўра суҳбат орқали шогирдлар юксалиб, хилватда эса маърифатдан маҳрум бўладилар.

Талабаларда Нақшбандия тариқати воситасида кластер усулида устоз-шогирд анъаналарини такомиллаштиришнинг бир қанча сабаблар мавжуд. Булар:

- Нақшбандия тариқатида устоз-шогирд анъаналарида устозга буюк ҳурмат, итоаткорлик, илм олишга бўлган кучли ҳохиш ҳозирги кунда ҳам ўрнатилиши лойиқдир;

- Нақшбанд ва Нақшбандия тариқати аҳлининг ҳаром харишдан ҳазар қилиши, диний ва дунёвий илмларни мукамал эгаллаши талабаларда касбий компетентликни тарбиялашда асосий воситалардан бири бўлиб хизмат қила олади;

- Нақшбандия тариқати намоёндаларининг барча соҳада мукамалликка интилиши талабаларда касбий компетентликни ривожлантиришга ва бўлажак педагогик фаолиятларида ўз касбининг етук мутахассиси бўлишига хизмат қилади;

- Устоз-шогирд анъаналарини талабаларда такомиллаштиришда Нақшбандия тариқати намоёндаларининг ҳаёти ва ижодини ўрганиш орқали эриша оламиз ва бунинг натижасида талабалар ва айниқса технологик таълим йўналиши талабалари ўқиш билан бирга ўз касбий кў-

никмаларини мактаб ўқувчиларига ҳам ўргатишда кластер усули орқали эришадилар;

- Нақшбанднинг фалсафий, ахлоқий-эстетик қарашларини ўрганиш ва алломанинг илғор таълимотини таълим соҳасига, чунончи касбий компетенцияни ривожлантиришга йўналтириш мумкиндир;

- Тасаввуф таълимотининг маънавий-маърифий, таълимий, ахлоқий ва тарбиявий қарашлари талабаларда касбий компетентликни оширишга хизмат қила олади;

-Нақшбандия тариқати намоёндаларининг адолатли, камтар, камсуқумлиги устоз-шогирд муносабатларида намуна вазифасини ўтайди;

Нақшбандия шайхлари ишсиз, хунарсиз инсонларни шогирдликка қабул қилмаганлар. Муҳаммад Бобо Самосий боғбон, Амир Кулол кулол, Баҳоуддин Нақшбанд наққош, тўқимачи ва чорвадор, Амир Ҳамза овчи, Хожа Убайдуллоҳ Аҳрор чорвадор ва савдогар бўлишган.

Ҳожа Аҳрор Валий шогирдларига фақатгина мураббий устоз пир бўлибгина қолмай, ҳар бир инсонга муносиб ҳалол ва адолатли, қаноатли ҳолда яшаш йўллариини ўргатади. Хусусан инсонларни тилга эътибор беришлари уларнинг камолот йўли эканлигини уқтириб қуйидаги ўғитларида баён қилади:” Одамзод уч бўлақдир: Кўнгил ва тил ва ўзга аъзолар. Кўнгил Худони бир деб билмоқ учундир ва тил Худони бир деб айтмоқ учундир ва ўзга аъзолар бандалик қилмоқ учундир.” “Кимнинг гапираётганига эмас нима гапираётганига қара.[6]

Биринчи Президентимиз И.А.Каримовнинг “ Юксак маънавият енгилмас куч” асарида: ”Агарки мана шу муқаддас заминимизда таваллуд топиб, вояга етган, ўз ҳаёти ва фаолияти билан нафақат тарихда, айни вақтда башарият-нинг бугунги тараққиёт саҳифаларида ҳам ўчмас из қолдирган буюк мутафаккир ва алломаларимиз, азиз-авлиёларимизни таърифлашда давом этадиган бўлсак, ўйлайманки, бу борада узоқ гапириш мумкин. Бизнинг ўз олдимизга қўйган мақсадимиз эса, бундай улуғ зотларнинг ҳаёт йўли ва қолдирган меросини тўлиқ тасвирлаш эмас, балки уларнинг энг буюк намояндalари тимсолида маърифат, илму фан, маданият, дин каби соҳаларнинг барчасини ўзида уйғунлаштирган халқимизнинг маънавий олами нақадар бой ва ранг-баранг эканини исботлаб беришдан иборатдир. Бундай ноёб ва бебаҳо бойликни ҳар томонлама чуқур ўрганиш, унинг маъно-мазмунини фарзандларимизга етказиш масаласи барчамиз, биринчи галда, зиёлиларимиз, бутун жамоатчилигимиз учун ҳам қарз, ҳам фарз бўлиши шарт, деб ҳисоблайман”.[2]

Бу борада Президентимиз Ш.М.Мирзиёев улуғ мутафаккирларнинг бой маънавий меросини ўрганиш, шунингдек ҳозирги кунда устознинг нуфузини ошириш борасида жуда кўп ишларни амалга оширмоқдалар. Аждодларимиз томонидан, жумладан Нақшбандия тариқати бебаҳо мероси ва унитилаёзган кадриятларимизни қайта тиклаш ва ёшларга ўрناк тариқасида етказиш давлат сиёсати даражасига кўтарилди.[3]

Талабаларда касбий компетентликни такомиллаштиришда устоз-шогирд анъаналарини ривожлантириш ва бу борада Нақшбандия тариқати илмий меросидан фойдаланиш ҳозирги кун талабидир. Таълим тизимини ривожлантириш олий таълим тизимини ислоҳ қилишдан бошланади. Талабаларимиз ўз устида ишлашни, билимларини бойитишни, илм олиш йўлида ҳар қандай қийинчиликларга бардошли бўлишни буюк аждодларимиздан ўрганмоғи лозимдир. Бу таълим тизимидаги барча ислохотларни амалга оширишнинг энг тўғри йўлидир. Таълимда кластер тизимини такомиллаштириш, талабаларни билим ва маънавий дунёқарашини оширган ҳолда уларни ўқиш билан бирга бевосита бўлажак касбига тайёрлаш лозимдир. Бунда бизнинг олийгоҳимизда ҳам катта ишлар олиб борилмоқда. Талабалар ва ўқувчилар орасида ҳамкорлик борасида технологик таълим йўналиши талабалари мактаб ўқувчилардан қизларга тикиш сирларини, ўғил болаларга дурадгорлик ва бошқа хунарларни ўргатиш йўлга қўйилмоқда. Шу билан бирга талабалар Нақшбандия тариқати таълимотида касб-хунар ўрганиш, меҳнат қилиш инсонни комилликка етаклаши борасида ушбу таълимотни мактаб ўқувчиларига етказишлари лозимдир. Кластер тизимида янги инновацион технологиялар билан биргаликда аждодларимиз меросидан фойдаланиш жуда яхши натижаларга олиб келади. Зеро аждодларимиз яратган буюк устоз-шогирд мактаби мамлакатимиз таълим тизимини ривожлантириш ва юқори чўққиларга олиб чиқиши шубҳасиз.

Адабиётлар:

1. Ш.М.Мирзиёев Эркин ва фаровон, демократии Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз. Ўзбекистон Республикаси Президенти лавозимига киришиш тантанали маросимга бағишланган Олий Мажлис палаталарининг кўшма мажлисидаги нутқ - Тошкент: «Ўзбекистан» НМИУ, 2016. – 14 бет
2. И.А. Каримов “Юксак маънавият - енгилмас куч” .Тошкент: ”Маънавият” нашриёт- матбаси-2008
3. Ш.М.Мирзиёев “Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисига Мурожаатномаси”. 25.01.2020.
4. Шайх Эшон Шахрихоний “Хожагон Нақшбандия тариқатида хуфия зикр одоблари” Тошкент: Моварауннаҳр-2005.